

UDK: 949.713"19":07 »Crvena Hrvatska«  
pregledni članak

## SUPILOVA »CRVENA HRVATSKA« (1891–1899)

Marijan DIKLIĆ, Zadar

### I.

Ove godine navršava se stota obljetnica od početka izlaženja *Crvene Hrvatske*, poznatog dubrovačkoga pravaškog glasila, koje je od 1891. do 1899. uređivao i izdavao mladi Frano Supilo (1870–1917), sin siromašnog kamenoklesara iz Cavtata, jedan od velikana hrvatske političke misli s kraja 19. i u prva dva desetljeća 20. stoljeća. Njegove zasluge i neprolazna veličina sadržane su prije svega u tome što je on, boreći se za Hrvatsku do posljednjeg daha, bolje nego itko drugi shvatio bit hrvatske politike, pa su mnoge njegove ideje, politički stavovi i koncepcije – posebice one koje se tiču hrvatske cjelokupnosti, državnosti i hrvatsko-srpskih odnosa – aktualni još i danas, a usudio bih se reći danas možda aktualniji nego ikada. Dakle, u povodu stote obljetnice od početka tiskanja Supilove *Crvene Hrvatske* upoznat ćemo se najkraće s onodobnim društveno-političkim prilikama i temeljnim političkim stavovima iznesenim na stranicama tog lista.

Potkraj osamdesetih i na početku devedesetih godina 19. stoljeća, u vrijeme kada se mladi Supilo tek pripremao za aktivnije uključivanje u politička zbivanja, u Dubrovniku se jako zaoštravaju stranačke političke borbe i veoma kompliciraju društveno-političke prilike. To osobito dolazi do izražaja uoči, za vrijeme i poslije saborskih i općinskih izbora 1889. i 1890. na kojima je Narodna hrvatska stranka doživjela težak neuspjeh. Uoči tih izbora grupiraju se sve više u Dubrovniku, s jedne strane, hrvatske političke snage – narodnjaci i pravaši – koje se zalažu za ujedinjenje hrvatskih zemalja, a s druge strane stvara se srpsko-autonomaška koalicija – Srbi, Srbi-katolici i autonomaši – koja se protivi ujedinjenju Dalmacije s Banskom Hrvatskom.

Na izborima za Dalmatinski sabor, održanim na početku srpnja 1889, Narodna stranka kandidirala je za zastupnika grada Dubrovnika – u kuriji gradova – Pera Čingriju, vođu dubrovačkih narodnjaka, a Srpska i Autonomaška stranka zajednički su kandidirale Frana Gondolu, posljednjeg potomka iz uglednog roda Gundulića, koji je za sebe tvrdio da nije ni Hrvat ni Srbin ni Talijan, nego Dubrovčanin. Srpsko-autonomaška koalicija vodila je protiv narodnjaka, koje su podržavali dubrovački pravaši, oštru predizbornu agitacijsku borbu u korist svojeg kandidata, a za vrijeme izbora služila se ucjenjivanjem i podmićivanjem birača. Za njihova kandidata Gondolu morali su glasovati i vojni činovnici, jer im je rečeno da je on

i vladin kandidat. Pero Čingrija dobio je na izborima ukupno 148 glasova, a njegov protukandidat Frano Gondola 170, dakle pobijedio je Gondola, predložnik srpsko-autonomaške koalicije, s 28 glasova više. Na tim saborskim izborima, osim Gondole, koji je, kako smo rekli, bio biran u kuriji gradova, iz dubrovačkog kraja izabrani su za zastupnike u Sabor još: Antun Pugliesi, pripadnik Srpske stranke, u kuriji trgovačko-obrtničke komore Dubrovnik – Kotor, te narodnjaci Luko Zore i Marin Đorić, u kuriji veleporeznika, i Miho Klaić, u kuriji vanjskih općina Dubrovnik – Cavtat. Čingrijin izborni neuspjeh teško je pogodio Narodnu stranku, jer je on bio jedan od njenih najistaknutijih prvaka, pa su ga narodnjaci ponovno kandidirali u izborništvu splitskih veleporeznika, gdje je bio i izabran. Naravno, poslije tih saborskih izbora znatno su se poremetili i onako loši stranački odnosi u Dubrovniku.

Ti odnosi, koji su se uglavnom manifestirali kao sukob između hrvatskog i srpskoga građanstva, još više su se zaoštrili i pogoršali za vrijeme općinskih izbora 1890. godine. Srpsko-autonomaška koalicija u Dubrovniku (Srbi-pravoslavci, autonomasi i Srbi-katolici), poučena iskustvom i ohrabrena uspjesima na proteklim izborima za Dalmatinski sabor, i ovaj put je nastupila jedinstveno u borbi protiv Narodne hrvatske stranke. Njen cilj bio je da na bilo koji način istisne narodnjake iz općinske uprave i preuzme upravu grada u svoje ruke. Da bi se to postiglo, trebalo je primijeniti odgovarajuću taktiku, pridobiti naklonost državnih organa vlasti i pronaći odgovarajuću osobu za načelnika. Stoga članovi Srpske i Autonomaške stranke u predizornoj borbi nisu toliko istupali kao pripadnici svojih stranaka, kao izraziti strančari, koliko su nastupali i predstavljali se kao Dubrovčani i branitelji lokalnih dubrovačkih interesa, a ta taktika uskoro se pokazala uspješnom. Na općinske izbore u Dubrovniku, održane 22, 23. i 24. svibnja 1890, Narodna hrvatska stranka, ocijenivši da neće pobijediti, nije ni pristupila, pa je srpsko-autonomaška koalicija, služeći se potplaćivanjem i podmićivanjem, pobijedila u sva tri izborna tijela i za načelnika izabrala Frana Gondolu. Tako je Dubrovnik – grad koji je redovito prednjačio u borbi za ujedinjenje Hrvatske, nakon dvadeset i više godina vladavine narodnjaka – ponovno pao u tuđinske srpsko-autonomaške ruke i pod tom nenarodnom upravom ostao sve do kraja 1899. Bio je to zaista težak udarac za Narodnu hrvatsku stranku i njene prvake u Dalmaciji. Privremeni prijelaz općinske uprave iz narodnjačkih u srpsko-autonomaške ruke, odnosno u ruke dokazanih protivnika sjedinjenja Dalmacije s Hrvatskom, osim što je izazvao veliko nezadovoljstvo u dubrovačkom kraju i šire, doveo je grad Dubrovnik u opreku s njegovom potpuno hrvatskom okolinom, jer su sve ostale općine u kotaru dubrovačkom bile u hrvatskim rukama. Osim toga, novouspostavljena srpsko-autonomaška vlast u općinskoj upravi, koja je potrajala u Dubrovniku od 1890. do 1899, bila je u suprotnosti s nacionalnim sastavom pučanstva i prirodnim kontinuitetom političkih težnji toga grada i njegovih stanovnika. Od 11.000 stanovnika, koliko ih je na početku devedesetih godina 19. stoljeća imala dubrovačka općina, bilo je 500 Srba pravoslavne i 80 Srba katoličke vjere, sve ostalo bili su Hrvati. U drugim dubrovačkim općinama Srba je bilo mnogo manje, svega tridesetak, i to katoličke vjere.

## II.

Poslije prijelaza dubrovačke općinske uprave u ruke srpsko-autonomaške koalicije došlo je do čvršćeg povezivanja i bolje suradnje između dubrovačkih narodnjaka

i pravaša, koji su se, nakon razlaza sa Srbima (1887) u staroj Narodnoj štionicici, zajednički sastajali u novoosnovanoj Narodnoj čitaonici i tu kovali planove kako ponovno preuzeti općinsku upravu. Među tadašnjim dubrovačkim narodnjacima najviše su se isticali Pero Čingrija i Vlaho de Giulli, a među pravašima Frano Supilo i dr. Roko Mišetić, ravnatelj dubrovačke bolnice. Najviše zaslugom njih četvorice, osobito Supila, Hrvati u Dubrovniku počeli su jedinstveno nastupati. Da bi se lakše suprotstavili srpsko-autonomaškoj koaliciji, dubrovački pravaši i narodnjaci, podržani od hrvatskoga građanstva u južnoj Dalmaciji, pripremali su se za pokretanje jednog lokalnog hrvatskoga političkog lista. Taj list, o kojem su dubrovački Hrvati raspravljali još od 1887, trebao je raditi na širenju i produblivanju hrvatske nacionalne svijesti, jačanju hrvatske političke misli i ponovnom vraćanju dubrovačke općinske uprave u narodne hrvatske ruke. U tu svrhu bio je osnovan 1890. i poseban Odbor koji je, na prijedlog prof. Marcela Kušara, list nazvao *Crvena Hrvatska*, a za urednika i izdavača odredio Frana Supila, mladog liberalnoga dubrovačkog pravaša. Taj naziv, kojim se nekad nazivala južna Hrvatska, rado su prihvatili i ostali dubrovački Hrvati, narodnjaci i pravaši, i to iz dubokog uvjerenja da je Dubrovnik po pučanstvu, povijesti, jeziku, vjeri i običajima hrvatski grad, te da već jednom treba stati na kraj srpskom svojatanju, nacionalnom ekskluzivizmu i prisvajanju tuđih teritorija.

Odbor za izdavanje *Crvene Hrvatske*, da bi namaknuo potrebna financijska sredstva, tiskao je potkraj 1890. u tu svrhu obveznice na kojima su bili potpisani Frano Supilo i Vice Medini. Nakon toga Odbor se razišao jer nije htio jamčiti financijsku sigurnost lista i redovitu urednikovu plaću, a cijeli daljnji posao oko prikupljanja sredstava te priprema za izdavanje i tiskanje *Crvene Hrvatske*, pao je na Supilova leđa. U vezi s tim Supilo je putovao u Zagreb i Split, tražeći potporu i savjet istaknutijih hrvatskih političara, a obratio se za pomoć i đakovačkomu biskupu Josipu Jurju Strossmayeru. Moleći za financijsku pomoć, on piše Strossmayeru da su dubrovački Hrvati odlučili pokrenuti jedan političko-književni list koji bi u prvom redu zastupao hrvatsku političku misao protiv srpskog ekskluzivizma i zagovarao sjedinjenje hrvatskih zemalja na temelju prirodnog i povijesnog hrvatskoga državnog prava. Strossmayer mu je obećao pomoć, ali kad bude sasvim siguran da će najavljeni list početi izlaziti i to ne u pravcu »Starčevićeva cinizma, nego u pravcu čisto hrvatskom«. Supilo se s tim slaže i kaže da će *Crvena Hrvatska* kao nezavisno glasilo biti radikalna u načelima, ali umjerena u formi i načinu pisanja; te da će zastupati hrvatska načela i buditi hrvatsku nacionalnu svijest, a što se tiče programa lista, da će se zalagati za samostalnost i ujedinjenje hrvatskih zemalja na temelju prirodnog i hrvatskoga državnog prava.

Prvi broj *Crvene Hrvatske* izašao je u Dubrovniku 7. veljače 1891. i na njemu je Frano Supilo označen kao izdavatelj i upravitelj, a za odgovornog urednika naveden je Frano Kovačević. Poslije Kovačevića – od br. 6 god. I/1891. do br. 15 god. II/1892 – odgovorni urednik bio je Filip Čaroki, a zatim je od br. 16 god. II/1892. do br. 44 god. IX/1899 – Supilo bio i odgovorni urednik i izdavatelj i upravitelj. Od br. 45 god. IX/1899. odgovorni urednik postao je Vlaho Kelez, a Supilo je ostao izdavatelj do br. 4 god. XI/1901, kada je i formalno prestao biti vlasnik i izdavatelj. *Crvena Hrvatska* izlazila je jednom tjedno (subotom), imala je samo 4 stranice manjeg formata (28,5 X 42 cm), a tiskana je u tiskari Dragutina Pretnera u Dubrovniku. Supilo je potkraj godine 1899. prešao na Rijeku, gdje je uređivao i izdavao riječki *Novi list*.

### III.

Stupajući u politički život na početku devedesetih godina 19. stoljeća kao mladi liberalni pravaš na kojeg su djelomice utjecale i neke narodnjačke ideje, Supilo je nastojao dalmatinsku politiku usmjeriti u pravcu borbe za ujedinjenje i oslobođenje hrvatskog naroda, koji je, kako znamo, u to vrijeme živio u sastavu Austro-Ugarske Monarhije, ali raskomadani i neujedinjeni. Shvaćajući svoj politički rad kao dio te opće borbe, on je na stranicama *Crvene Hrvatske* raspravljao o mnogim bitnim političkim pitanjima, stavovima i problemima, a posebice o hrvatsko-srpskim odnosima, koji su tada u Dubrovniku ulazili u svoju najkonfliktniju fazu zbog, kako smo rekli, suradnje Srba s autonomašima i protivljenja ujedinjenja Dalmacije s Hrvatskom. Bez obzira na sve to, Supilo je smatrao da su Hrvati i Srbi jedan narod, ali pod dva različita plemenska imena, da govore jedan jezik, kojeg Hrvati zovu hrvatski, a Srbi srpski, te da jezik ne bi smio biti predmet sporenja i otimanja. Za razliku od većine pravaša, on nije negirao postojanje Srba, nego je mislio da bi oni, ako ne na temelju povijesnog, ono bar na temelju prirodnog prava, trebali podržati težnje Hrvata za ujedinjenjem.

Već u prvom broju *Crvene Hrvatske*, obrazlažući program svoga lista, Supilo kaže da cijelim svijetom vlada jedan jedini zakon, a to je »borba za opstanak«. Pa kao što svaki narod ima prirodno pravo na svoj opstanak, tvrdi on, tako isto i hrvatski narod ima pravo na svoj vlastiti opstanak, na svoj samostalni razvitak i na ujedinjenje svoje domovine, odnosno na svoju državu. U takvim nastojanjima trebali bi ga podržati svi južnoslavenski narodi, a posebice oni najbliži, »suplemenjaci«, koji baš obrnuto rade kao da su mu najveći dušmani. Tako naša braća Srbi – piše Supilo – i u Banovini, i u Dalmaciji i u Bosni i Hercegovini stalno vode svoju politiku nacionalnog ekskluzivizma, družeći se svuda gdje mogu s tuđincima na »zator imena, razvoja i državnog ujedinjenja Hrvatske«. Raspravljajući dalje o hrvatsko-srpskim odnosima, Supilo tvrdi kako su svi dosadašnji pokušaji da se dođe do sloge i sporazuma sa Srbima propali, te kako ti pokušaji i nisu ni za što drugo služili nego da se još više pooštire međusobne »zadjevice« i da se Hrvatima otme i ono malo što su imali. On konstatira kako su Hrvati malen narod i kako bi im bratska pomoć Srba dobro došla, ali kad se ta pomoć pretvara u »nebratsku otimačinu i izdajstvo«, onda hrvatskom narodu ne preostaje ništa drugo nego da se osloni na vlastite snage i da pokaže svim svojim neprijateljima, ma tko to bio, kako je u »prošlosti mogao biti svoj na svome, tako će moći i danas«.

Da bi se postigla bilo kakva sloga sa Srbima u Dalmaciji i Hrvatskoj, Supilo drži da bi oni, budući da su u manjini, trebali prihvatiti hrvatsko državno pravo ili bar priznati da su hrvatski državljani u hrvatskoj državnj zajednici, jer bez toga o slozi ne može biti ni govora. Predstavljajući dalje program *Crvene Hrvatske* Dubrovčanima i cijelom hrvatskom narodu, on misli da je njen glavni zadatak, uz suzbijanje širenja srpstva i velikosrpske državne ideje, zagovarati hrvatsku državnu misao i braniti »ime i svetinje hrvatske u svim onim krajevima gdje se nekoć... sterala Crvena Hrvatska«.

Supilo je bilo žao što su stranački odnosi u Dubrovniku bili toliko poremećeni da su se čak, nasuprot Narodnoj hrvatskoj stranci, koja se zalagala za ujedinjenje hrvatskih zemalja, međusobno povezale i udružile Srpska i Autonomaška stranka, koje su se tomu suprotstavljale. Savez tih dviju stranaka, po njegovu mišljenju, bio je neiskren i neprirodan jer se temeljio samo na zajedničkom protivljenju ujedinjenju Hrvatske, a mnogo prirodniji bio bi savez između Hrvata i Srba, kao

što je to bilo u početku narodnog preporoda u Dalmaciji. Zašto mu je srpsko-autonomaški savez bio neprirodan? Zato što je Srpska stranka, kako piše Supilo u *Crvenoj Hrvatskoj* – vodeći politiku nacionalnog ekskluzivizma, zagovarajući srpsku državnu ideju i suprotstavljajući se ujedinjenju Dalmacije s Banskom Hrvatskom – samo pripremala teren za »Veliku Srbiju«, a Autonomaška (talijanska) stranka, težeći za autonomijom Dalmacije, zapravo je prikriveno težila njenu priključenju Italiji. Cijeneci talijansku kulturu i njen utjecaj na istočnu obalu Jadrana, on se oštro suprotstavljao dalmatinskim autonomašima, njihovoj stranci i prikrivenim iredentističkim težnjama za priključenju Dalmacije Italiji.

Pišući u *Crvenoj Hrvatskoj* o glavnim neprijateljima hrvatskog naroda, o protivnicima sjedinjenja, Supilo drži da ih sve možemo podijeliti na dva dijela, na unutarnje i vanjske; unutarnji su Srbi i autonomaši, a vanjski Nijemci i Madžari. Njega ne zabrinjavaju toliko autonomaši, pa čak ni oni zadarski, koji uzdišu za Italijom, koliko ga brinu Srbi, koji su se nekad zalagali za ujedinjenje, a sada mu se najviše protive. U borbi za ujedinjenje Hrvata, Supilo priželjkuje suradnju sa Srbima, ali ako oni to ne žele, drži da ih ne treba moliti. Vanjski neprijatelji, Nijemci i Madžari, činili su mu se mnogo opasniji od unutarnjih zbog toga što je iza njih stajao Trojni savez, a osim toga to su bili vladajući narodi u Monarhiji koji su se suprotstavljali svemu što je hrvatsko. Bez obzira na brojnost i snagu neprijatelja, Supilo je na stranicama *Crvene Hrvatske* predlagao dugu i upornu borbu za ujedinjenje i oslobođenje hrvatskog naroda i države, jer, kako pravilno zaključuje, ako ustrajemo u toj borbi, i pobijedit ćemo, budući da »sistemi prolaze, a narodi ostaju«.

Uočivši veliku opasnost od njemačkog prodora na Istok (Drang nach Osten), on se odlučno suprotstavlja Trojnom savezu i dualističkom sustavu vladavine u Austro-Ugarskoj, jer je u njima vidio najveću opasnost za hrvatski i druge južnoslavenske narode. Protiveći se dualizmu, a prihvaćajući moguću federalizaciju Monarhije, Supilo je mislio, suprotno tvrdnjama većine starijih pravaša, da bi pretvaranje Hrvatske u jednu od federalnih jedinica u okviru postojeće države, itekako dobro došlo na putu ka stvaranju što punije hrvatske državnosti. On je vjerovao kako bi bilo sasvim prirodno da se Južni Slaveni u okviru Habsburške Monarhije okupljaju oko Hrvatske i Zagreba, a izvan nje oko Beograda i Sofije.

Što se tiče pripadnosti Bosne i Hercegovine, koje su se od 1878. nalazile pod austro-ugarskom okupacijom i oko kojih su se oštro sporili predstavnici hrvatske i srpske političke misli, mladi Supilo zalagao se preko *Crvene Hrvatske* da se te zemlje pridruže Hrvatskoj. Iako pravaš, podržavao je hrvatsku politiku koja je težila da se najprije u okviru Monarhije stvori jedna federalna jedinica, jedna država s »hrvatskim narodnim obilježjem« koju bi sačinjavali: Hrvatska, Dalmacija, Istra, Slovenija i Bosna i Hercegovina. Ta država trebala se razvijati u pravcu pune samostalnosti i u pogodnom trenutku eventualno stupiti u savez s ostalim južnoslavenskim državama izvan okvira Austro-Ugarske.

Da bi Hrvati u Dubrovniku mogli ponovno preuzeti općinsku upravu u svoje ruke, što je bio jedan od osnovnih zadataka *Crvene Hrvatske*, trebalo je osigurati jedinstven nastup svih hrvatskih političkih snaga u tom gradu. Stoga se Supilo preko *Crvene Hrvatske* stalno zalagao za jedinstvo tih snaga, za jedinstvo dubrovačkih Hrvata, pravaša i narodnjaka, jer je znao da je ono jedini pravi zalog njihova uspjeha. Zalažući se za jedinstvo, za tu čarobnu formulu uspjeha, on je u jednom trenutku sve dubrovačke narodnjake i pravaše nazvao »Hrvatskom

strankom u Dubrovniku«. Takva politika ubrzo je dala svoje prve rezultate. Naime, već na izborima za Carevinsko vijeće u Beču 1891. u kuriji gradova – u izborništvu kojeg su sačinjavali Dubrovnik, Split, Makarska, Herceg-Novi, Kotor i Perast – pobijedio je narodnjački kandidat Lovro Borčić, a na općinskim izborima u Dubrovniku 1894. narodnjaci i pravaši (Hrvati) pobijedili su u III, a udruženi Srbi i autonomaši u I. i II. izbornom tijelu. Iako je uprava dubrovačke općine i dalje ostala u srpsko-autonomaškim rukama, ti izbori pokazali su ipak napredak hrvatske nacionalne svijesti u tom kraju i bilo je samo pitanje vremena kada će se ostvariti pun uspjeh. Najvažniju ulogu u svemu tome imala je Supilova *Crvena Hrvatska*. Zalažući se za akciono-političko jedinstvo svih hrvatskih političkih snaga, Supilo je suradnju narodnjaka i pravaša u Dubrovniku isticao kao primjer kojeg bi trebale slijediti sve hrvatske političke stranke, naravno, ako žele postići bilo kakve rezultate pa i svoj krajnji cilj – ujedinjenje i oslobođenje hrvatskog naroda i stvaranje hrvatske države.

Iako se na stranicama *Crvene Hrvatske* uporno zalagao za suradnju dalmatinskih Hrvata, narodnjaka i pravaša, Supilo se protivio sve većem oportunističkom Narodne hrvatske stranke i njenih zastupnika u Dalmatinskom saboru u Zadru. Smatrao je da bi za hrvatski narod u Dalmaciji bilo bolje kad bi Narodna hrvatska stranka prešla u opoziciju i stavila se kao nekad na stranu naroda, jer njena politika popuštanja režimu zbog sitnih ustupaka (»mrvice«) nije dala očekivane rezultate. Pišući protiv narodnjačkog oportunizma i u Dalmaciji i u Banovini, on je kritizirao narodnjake i njihove stranke zbog toga što se previše klanjaju Beču i Pešti i tako zanemaruju temeljno pitanje hrvatske politike – a to je ujedinjenje. To pitanje on bi pokušao riješiti odmah i to na taj način što bi Hrvatski sabor zatražio »reinkorporaciju Dalmacije«, a ona neka se preko svog Sabora odazove, ili obratno, jer vrijeme za ujedinjenje je uvijek »samo kad se hoće«.

Osim borbe za objedinjavanje hrvatskih političkih snaga, buđenja hrvatske nacionalne svijesti, suprotstavljanja svim protivnicima ujedinjenja i zalaganja za ponovnu hrvatsku općinsku upravu u Dubrovniku, Supilo i njegova *Crvena Hrvatska* imali su značajnu ulogu u nastanku i organizaciji dalmatinske Stranke prava. Kada su se 1894. u Zadru ujedinile dalmatinske pravaške grupe – Prodanova klerikalna, Trumbić-Supilova liberalna i Biankinijev Hrvatski klub – Supilo je bio izabran u središnji odbor te stranke sa zadatkom da sprovede stranačku organizaciju u južnoj Dalmaciji. On je taj zadatak obavio brzo i tako uspješno da je organizacija dubrovačkih pravaša služila za primjer pravašima u sjevernoj i srednjoj Dalmaciji. Kao mlad i agilniji pravaš, čiji se utjecaj preko *Crvene Hrvatske* sve više širio izvan Dubrovnika i Dalmacije, Supilo je 1895. bio izabran u jedinstveni Središnji odbor Stranke prava u Zagrebu. Međutim, od zamišljene svepravaške organizacije tada nije bilo ništa jer je uskoro došlo do rascjepa u banovinskoj Stranci prava na domovinaše i frankovce. Potkraj 1895. Josip Frank zaveo je starog i bolesnog Antu Starčevića i sa svojim istomišljenicima osnovao Čistu stranku prava.

Osudjujući rascjep među banovinskim pravašima i nadajući se da će ponovno doći do sloge, dalmatinski pravaši zauzeli su privremeno neutralan stav. Iako se s takvim stavom složio i Frano Supilo, on je preko *Crvene Hrvatske* oštro kritizirao i osuđivao Čistu stranku prava, a posebice njenog vođu dr. Josipa Franka, kojeg je najviše krivio za nastali rascjep.

Potkraj srpnja 1899. održani su u Dubrovniku općinski izbori na kojima su dubrovački Hrvati, narodnjaci i pravaši, nastupili jedinstveno i pobijedili u sva tri iz-

borna tijela, te za novog općinskoga načelnika izabrali starog Peru Čingriju. Tako je dubrovačka općina, najviše zaslugom Supila i njegove *Crvene Hrvatske*, nakon devet godina srpsko-autonomaške vladavine, ponovno došla u hrvatske ruke, a grad Dubrovnik zauzeo i u političkom smislu ono istaknuto mjesto koje mu, s obzirom na njegov značaj i povijesnu ulogu, oduvijek pripada. Nakon te pobjede, kojom je *Crvena Hrvatska* ispunila jedan od svojih osnovnih zadataka, njen urednik Frano Supilo, stekavši bogato novinarsko i političko iskustvo, prešao je na Rijeku za urednika riječkoga *Novog lista*, odakle je mogao puno više utjecati na politička događanja u Hrvatskoj.

### *Relevantniji izvori i literatura:*

- 1 *Crvena Hrvatska*, od br. 1 god. I/1891. do br. 45 god. IX/1899.
- 2 Hamdija HAJDARHODŽIĆ, Rafo ARNERI, Hrvoje MOROVIĆ, Marija NEMEC, *Korespondencija Frana Supila iz perioda 1891–1914*, Arhivski vjesnik, sv. 6, god. VI/1963, Zagreb, 1963.
- 3 Frano SUPILO, *Politički spisi. Članci/govoril/pisma/memorandumi*, priredio Dragovan Šepić, Znanje, Zagreb, 1970.
- 4 Ivo PERIĆ, *Dubrovačka periodika 1848–1918*, Dubrovnik, 1980.
- 5 Ivo PERIĆ, *Dubrovačko razdoblje političkog djelovanja Frana Supila*, Anali Zavoda za povijesne znanosti Istraživačkog centra Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, sv. XVII, Dubrovnik, 1979, str. 503–659.
- 6 Josip HORVAT, *Supilo. Život jednog hrvatskog političara*, Zagreb, 1938.
- 7 Ivo PETRINOVIĆ, *Politička misao Frana Supila*, Split, 1988.
- 8 Mirjana GROSS, *Povijest pravaške ideologije*, Zagreb, 1973.
- 9 Mirjana GROSS, *O političkom liku Frana Supila*, Dubrovnik, br. 4, god. XIII/1970, Dubrovnik, 1970, str. 17–24.
- 10 Marjan DIKLIĆ, *Pojava pravaštva i nastanak Stranke prava u Dalmaciji*, Radovi Zavoda za povijesne znanosti Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru, sv. 32, Zadar, 1990, str. 5–107.
- 11 Bernard STULLI, *Iz mladih dana Frana Supila*, Dubrovnik, br. 4, god. XIII/1970, Dubrovnik, 1970, str. 25–47.
- 12 Stijepo OBAD, *Politički rad Frana Supila u Dubrovniku*, Dubrovnik, br. 4, god. XIII/1970, Dubrovnik, 1970, str. 48–55.
- 13 Nikša STANČIĆ, *Frano Supilo kao pravaš*, Dubrovnik, br. 4, god. XIII/1970, Dubrovnik, 1970, str. 56–64.
- 14 Časopis *Kamov*, br. 8–9, god. I/1970, Rijeka, 1970. posvećen je u cijelosti Supilu.
- 15 Vaso BOGDANOV, *O životu i radu Frana Supila*, u knjizi: Frano Supilo, *Politika u Hrvatskoj*, uredio V. Bogdanov, Zagreb, 1953, str. 7–109.